

ROMANELE lui VICTOR PAPILIAN

27 unie 1888 – 15 august 1956

- Fragment -

Prezentele pagini despre Victor Papilian – romancier care dateaza din vara lui 2006. Victor Papilian apartine literaturii interbelice.Face parte din generatia „batrinilor” [Sadoveanu,G.Calinescu, Camil Petrescu s.a.] care si-au continuat activitatea publicand si in regimul comunist lasandu-se in forme si intensitati diferite amagiti de ideologia lui.Victor Papilian a preferat sa triasca si sa scrie in anonim.Ultimul volum antum,Nuvele Oltenesti este tiparit in 1946 la Ed. Ramuri din Craiova.A lasat in manuscris o mostenire literara importanta si valoroasa care egaleaza, daca nu chiar intrece, pe cea antuma : trilogia *Chinuitii nemuririi*-terminat in 1945; **Bogdan Infidelul**-1947; **Coana Truda**-1948 si o serie de texte de proza scurta si drame.In aceiasi perioada in cetatea culturala a Clujului in mod asemanator se deruleaza existenta creatoare a lui Lucian Blaga. Cu toate ca e un scriitor reprezentativ pentru perioada interbelica care ilustreaza o coordonata mai putin abordata cu succers proza de „interpretare spiritualizata deschisa infiorarilor religioase” [Ov.S. Crohmalniceanu, **Literatura romana intre cele doua razboaie mondiale, I, 1968, 557**] critica literara a vremii sale nu l-a prea bagat in seama.Cauzele sunt destule si diferite dar una cred ca e esentiala:Victor Papilian a fost un scriitor **tacut** care nu a avut „iesiri teoretice” si nu a facut „galagie” in jurul sau, opera lui neavdan nimic spectaculos nici negator.Cu toate realizarile si publicarea postumelor, Victor Papilian inca nu a intrat in constiinta publicului cititor, dar nici a specialistilor.

*

I. **Bogdan infidelul** [Ed Dacia, Cluj, 1982] reprezinta o finalizare epica unei preocupari de ilustrare literara a unor momente modale din istoria romanilor:geneza constiintei nationale si afirmarea ei in aceasta parte a batranului continent.Pentru Date stricte de istoria literara-geneza si istoria textului- se poate consulta *Nota asupra editiei a* lui Constantin Cublesan care da prima editie a romanului dupa manuscrisul pastrat in arhiva familiei scriitorului.

De la inceput spunem ca Bogdan infidelul nu e un roman *de capa si spada* gen Dumas, nici ununul rapsodic ca cel sadovenian.Evenimentele istorice functioneaza ca reper pentru o dezbatere de idei.Sub pretextul evocarii V.P scrie un **roman ideologic**,pe marginea documentului istoric scriitorul reconstituie atmosfera politica si religioasa a primei jumatai a sec. al-XIV-lea romanesc conexas la cel european,in speta central european,in particular,premergatoare intemeierii statelor feudale romanesti independente.Autorul da dovada de buna documentare istorica „clijeana” asupra epocii respective [captivitatea papala la Avignon,conciliul Avignon-Florenta,situatia din regatul ungar,relatia papalitatii si a regilor francezi cu templierii si teutonii,schismele religioase] important pentru noi e faptul ca romancierul reuseste metamorfoza datului istoric in fictiune romaneasca.V.P. scrie un roman al confruntarilor politice in care introduce cu destula dibacie ca nucleu epic evenimentul istoric care priveste destinul neamului romanesc.

Actiunea romanului este plasata in perioada imediat urmatoare infrangerii regelui ungar, Carol Robert de Anjou la Posada, 1330.Retragerea infrantilor in Transilvania este „ghemul”din care va fi tras firul epic al romanului.Menirea acestui prim capital de evocari este de a trasa coordonatele politice ale momentului istoric.

La curtile cneziale maramuresene: Bedeu-ul lui Dragos si Cuhea lui Bogdan se *intalnesc* o seama de personaje „fictionale”, verosimile istoric, de diferite ranguri si conceptii politice si sociale, fiecare cu mesajul si scopul sau politic-religios.Din confruntarile de idei scriitorul lasa sa se intrevada ca sub

scutul disputelor religioase [catolicism/ortodoxism] se adapostesc ambitii si lupte pentru suprematia politica dintre puterile epocii: papalitatea, regele ungar, voievodul Maramuresului, Polonia in formare, Marele Cnezat al Moscovei, amenintarea „paganilor tatarsi si turci”. Scriitorul construiește o intriga bine tesuta dintre ciocnirea de orgolii mascate de vorbe mari, de amabile „intepaturi” intre „oaspetii” si „gazde”, beligerantii aflandu-se „inca pe pace”. Pe acest fundal istoric, Victor Papilian construiește un roman de idei pe care il pune sub emblema **SPIRITUL/SPADA**. Metafora ne-a fost sugerata de o scena doar in aparenta hazlie: Dupa schimbarea unor replici ireventioase, Ivanko se ridica furios si coboara in curte, de acolo striga:

„-Leapada-ti haina, popo! ... te astept!

Si atunci, lucru de necrezut, Dominic isi leapada sutana si sari in curte [...]

Cand il vazuu langa el, pricipiele se repezi cu pumnii ridicati sa-l loveasca in cap.

Dar Dominic, foarte iute, il apuca de mijloc si il ridica in sus ca pe o scandura.

Ivanko se zbatea, injura, da din maini si din picioare, dar bratele musculoase ale lui Dominic il tineau strans. Intre acesta, pricipiele izbuti sa scoata de la cingatoare pumnalul, cu care in zadar incerca sa-l loveasca pe Dominic”. La aceasta scena mai adaugam un dialog dintre carturarul umanist Pater Dominic, militarul Albrecht si printul Ivanko.

Nucleul epic si ideologic al romanului este intemeierea principatelor feudale romanesti sustinut pe doua motivari istorice: originea, unitatea si continuitatea tuturor romanilor, si pe idea de independenta fata de puterile din jur. Intreaga tesatura de disertatii istorico-politico-religioase este sustinuta si stimulata de Peter Dominic –sfetnicul lui Bogdan, si de monseniorul Vitus, episcop de Mileovia(1).

In fata dovezilor istorice despre originea romana a romanilor si despre unitatea si continuitatea acestora in spatiu dacic, Pater Dominic, om al renasterii timpurii, traieste adevarate momente de extaz; „Multumescu-ti Tie Dumnezeule ca m-ai facut sa gasesc pretutindeni in drumul meu, Roma... Roma singura si eterna... Gasesc, Roma in grai, in vesminte, in faptele oamenilor si-n intelepciune capeteniile [...] urcand pe aceasta culme a casei tale, marite voievod ma gasesc plin de virtute ca si Petru urcand Colina Vaticanului”.

Pater Dominic nu scapa nici un prilej de a intra in contact cu marturiile romane din Dacia, *Pe baza acestor* dovezi afirma existenta celor o mie de ani de continuitate si unitate. Un simbol al acestui adevar istoric este *drumul*. Dupa infrangerea de la Posada, in retragerea in Transilvania, capitanul Albrecht spune lui Pater Dominic „-Ce drum sanatos...”. Acest adevar istoric il exprima si Sava, stapanul de la Campulung, in duh eminesciano-sadovenian: „neamul nostru moldovenesc e tot una cu voi cei din Maramures... Nu uitati pe Burebista... in tara lui neam este, toti ne tragem din el... Asta e totul, sa ai neamul”. Aceeasi marturie vine si din partea aventurierului Dalmassio care parca citeaza din Herodot: „am cunoscut tot felul de oameni, italieni, sarbi, dalmatieni, unguri, cehi, frantuzi si germani... dar cei mai viteji sunt valahii din muntii Pindului. De la ei am aflat ca mai sunt valahi si pe malurile Dunarii[...] Am cutreierat apoi tinuturile de-a lungul Nistrului si pana la muntii si peste tot am gasit astfel de valahi”.

In discutile politico-religioase pe care le intretine Pater Dominic se pare ca Bogdan [autorul?] agreeaza ideea „*biserici unite*”, anticipand evenimente din viitor: “[...] Biserica unita este cea mai impunatoare incercare de a reface maretia Romei, in ceea ce are ea mai universal mpacarea firii cu duhul... Inca odata, Marite Doamne, Sfantul Duh pornit din Nazaret ca spirit divin, si-a gasit dezvoltarea omeneasca la Roma”. Vitus se adreseaza lui Bogdan intr-o adevarata apologie: „Iata care e menirea Ta, Marite Doamne, Tu trebuie sa impaci vointa cezarilor cu duhul crestin. Eu nu ma sfiesc a marutrisi ca Sfantul Scaun, mai mult dintr-un har divin(!), a inteles firea neamului tau si l-a ales ca mijloc de impacare intre apus si Rasarit[...] Sfantul Scaun n-a deznajduit. El cunoaste prea bine obsesia si firea latina a acestui neam care se intinde de la marea Egee pana la izvoarele Nistrului. Sfantul Scaun vrea sa foloseasca duhul latin din limba si firea valahilor, ca sa faca impacare intre vointa istorica si asezarea rasariteana a acestui neam”, si patetic, acelas monsenior Vitus mai afirma: “[...] Sanctietatea Sa are ganduri inalte. El doreste catolizarea intregului rasarit prin mijlocia acestui neam de obarsie latina...”

Din pledoariile politico-religioase ale lui Dominic si Vitus pe care Bogdan le asculta cu interes si placere se poate deprinde ideea ca tarile romane trebuiau sa ramana la Roma catolica. Incercarile de

aducere la turma a oii ratacite prin metode politice n-au dat rezultate in Evul de Mijloc: fapt istoric cu suficiente consecinte ce pot fi discutate pe toate fetele. Dar asa a fost *Istoria*, iar noua [si scriitorului] nu ne ramane decat s-o consemnam si sa incercam intelegerea ei.

Toate aceste dezbateri nu sunt scutite de un anumit patetism retoric. Chiar Bogdan il „trage de maneca” pe calugarul-carturar: „Pater Dominic, cred ca intinzi prea mult gandirea ta, de crezi si o potrivesti la toate imprejurarile vietii”.

Fiind un roman conceput sub emblema **Spirit/Spada** textul lui contine si alt fel de idei care vizeaza diferite paliere ale unei comunitati umane. Din multimea lor selectam cateva: „Viata nu se masoara dupa numarul anilor nici dupa lungimea zilelor petrecute, ci dupa pretul clipelor si virtutea infaptuirilor”; „Rodul pamantului si vrednicia omului fac tara”; „Bogatia cea mai mare a tarii sunt oameni”; „Graiul este o unealta tot atata de insemnata ca si mana omului. Dupa cum omul na-r fi putut sa se numeasca om fara mana, tot asa nu s-ar fi putut numi om fara grai”; „Vointa este o pornire a firii, iar duhul o putere a lui Dumnezeu”. Multe din aceste sertuni imbraca forma de *ziceri*. Prezentul naratiunii se sprijina pe doi piloni temporali: trecutul si viitorul. Marturiile despre originea, unitatea si continuitatea poporului, in fata carora se entuziasmeaza Pater Dominic, vin din trecut. In paralel cu aceste urme ale trecutului romancierul dezvolta si o dimensiune de predictie. Daca in privinta trecutului scriitorul e uneori patetic si inflacarat patriot in traditia cronicarilor si Scolii Ardelene, in ceea ce priveste fereastra deschisa spre viitor, aceasta e uenori deschisa prea mult pentru mijlocul sec. XIV.

In roman se misca o sumedenie de personaje ilustrand intr-un fel sau altul o topologie sociala, politica, morala, religioasa. Din randul acestora se impun cateva care se integreaza perfect in structura ideologica a romanului: Pater Albrecht-militarul; Oliver, palatinul regal-supusul si parvenitul politic; printul Ivanko-infumurat si object; Katalin; Dragos-cneazul de la Bedeu cu ambitii politice dar fara initiative personale etc.: Toate aceste personaje mai mult sau mai putin justificat si in diferite moduri sunt stapanite de pofta puterii, dau dovada numai de vointa si de loc de duh.

Deasupra tuturor acestora si in opozitie cu ei se situeaza Bogdan voievodul Maramuresului si Pater Dominic, unul din sfetnici de taina .

Bogdan e un personaj politic complex nu printr-o varietate si bogatie de trasaturi contradictorii, ci prin framntarile interioare vis-a-vis de ambitia politica si <<glasul neamului>>. Scriitorul ii urmareste faptele evolutiei constiintei politice. La intelegrea destinului sau de izbavitor al neamului sau, de „descalator” al Moldovei ca stat de sine statator. Parcursul acesta este dramatic, inerior. Pentru argumenta cele afirmate propunem un colaj de „discutii politice” dintre Bogdan si cateva din personajele reprezentative ale romanului. Lui Vlaicu, feciorul lui Basarab, voievodul tarii Romanesti ii zice: „sunt doua mari mosteniri care apasa asupra noastra, puterea papei si puterea imparatului Ionita;” Treptat. Bogdan e patruns de idee lui Dominic ca adevarul e numai acolo unde vointa carmuitoare se intalneste cu vointa obstii. Drumul constiintei voievodul Bogdan ajunge la un punct de rascruce marcat de replica data lui Ioan de Kolcse numit de regele ungar, Ludovic, comite al Tarii Maramuresului dupa ce l-a declarat pe cneaz, „*Bogdanus infidelis notorius*” Nu! „Maramuresul va fii principat in regatul meu”. In acel moment Bogdan isi spune :”[...] de la vorba cu acesti carturari aud alte glasuri care striga-n mine, in limba mea... sunt glasurile stramosilor , mai tari decat le credeam” Bogdan e si un diplomat iscusit. Stie sa se strecoare printre capcanele intinse de promisiunile viclene, printe amenintarile venite din diferite parti. Bogdan e uneori prea patetic in visul sau de Rex si in gandul sau deschis spre viitor. E prea „revolutionar” in constiinta sa nationala pentru mijlocul sec. al XIV. Dupa ce asculta pe Vitus care citea hrsovolul pe care papa il trimisese imparatului vlaho-bulgarilor, Ionita, in care vorbea despre valahi ca „nabila prasila a Romei”, Bogdan isi simte inima plina de fericire si de convingere ca vorbele papei ii indrumaza lucrarea :”Biserica unita va fi temelia noii imparatii[...] va fi deci un domn unit, va afce din biserică din Cuhnea o catedrala unita si toti preotii sfintiti in ea vor merge la Roma sa capete invatatura multa”. Bogdan e un personaj „abstract” construit numai din ganduri de marire si visuri de viitor. Pentru a depasi aceasta posibila neimplinire artistica, romancierul il introduce in ecuatie”fratilor dusmani” adica il concepe in pozitie cu celalat cneaza de seama din Maramures, Dragos. Rivalitatea dintre cei doi se dezvaluie prin raportarea lor la regalitatea ungureasca:”Era lucru

stiut ca de multa vreme regele incearca sa-l faca pe bogdan sa primeasca <<nova donatio>>.In felul acesta voievodul ar fii devenit un nobil maghiar si voievodatul inceta sa mai existe.Numai ca Bogdan se incapatana sa nu primeasca”; „Viteaz, ne-intrecut in razboi, Dragos era un om pasnic in viata de toate zilele si legamantul fata de rege era un domn drep, pe masura tarii lui credincioase si iubitoare de tihna.Unde mai pui ca ajutand pe rege sa faca din Maramures un comitat putea si el sa devina nobil si asta insemna mult...si Dragos se invoia sa ramana supus credincios al regelui”. Proclamatia lui Bogdan de intemeiere a Moldovei si de afirmare a independetei se aude in curtea de la Baia printr-o <<fereastră deschisa>> Auzind-o doamna Anca-vaduva lui Dragos, se intreba, de fata fiind omniprezentul Pater Dominic:”-Bogdanus infidelis motorius...unde e adevarul?” Dominic ii raspunde:”-Adevarul e numai acolo unde viata carmuitorului se implineste cu vointa obsti..Bogdan care se trudea sa nu fie o minciuna, a stiut sa gaseasca adevarul”.Mai mult, a reusit pentru un moment devenit istoric sa uneasca spada cu spiritul.Figura luminoasa a lui Bogdan e expresie a cneazului cavaler roman;e un aristocrat, dupa opinia lui Pater Dominic.

Pater Dominic e personajul de prim plan in retea ideatica a romanului.Firea, invatatura si calugaria il aduc pe meleagurile Valahe unde la tot pasul descopera urmele Romei eterne si astfel ajunge sa iubeasca si cu inima aceste locuri si oamenii lor.Descifrând si interpretand o inscriptie latina descoperita pe zidul unei ruine romane, calugarul rosteste un adevarat poem eminescian despre inceputurile romanilor.Prin tot ceea ce gandeste,zice si face, Pater Dominic e un umanist de Renastere timpurie.Emblema majora a **spiritului**, alaturi de confratele Vinus si Bogdan, caruia ii e sfetnic si prieten, Pater Dominic este in mod firesc opozantul aprig al **spadei**.

Pater Albrecht militar de profesie si capitan este supus si loial regelui ungar.In relatile cu subalternii e aspru, dar drept.Albrecht ar fi fost la fel in slujba oricarui alt stapan.Foarte interesant ca pe unde trecea **el** cu soldatii sai nu se da nici o lupta, ci lasa dupa el ordine.Total opus, caracterial si temperamental, lui Albrecht este paltinul Oliver.Acesta e un slugarnic si un parvenit politic, un urzitor de intrigi.

O alta ipostaza a **spadei** este cuplul format din printul Ivanko si Katalin, fiica palatinului Oliver.Printul Ivanko e un aventurier.Este usor la cuget si repede la manie.E necugetat, orgolios si trufas si chiar dispretuitor fata de cei din jur.Cu adevarat e bestial si barbar.Toate aceste neajunsuri pe care se aseaza coroana visurilor imperiale il rup total de realitate astfel in istoria pe care vrea s-o supuna devine un jalnic pion ce va fi sacrificat la mometul potrivit, fara probleme.

Katalin este o frumusetate rece.Intre dragoste si marire alege marirea.Ea isi da seama ca langa print o poate astepta bogatia si marirea la care visa de pe vremea cand petrecea la curtea din Visegrad.O secventa semnificativa care justifica posibilitatea acestui cuplu este aceea a plimbarii celor doi pe clar de luna.In ansamblu tabloul este deosebit de expresiv prin coordonatele sale spatio-temporale romantice-un fel de <<sara pe deal>>.In total contrast cu imaginea poetica eminesciana, e dialogul celor doi, pe cat de groaznic, pe atat de pragmatic.Pe cei doi ii apropie doar instinctul si ambitia de marire.Frumoasa Katalin, imaginata de prozator, se incadreaza in traditia romantica a literaturii noastre:Clara, Chiajna, Vidra.Totusi nu are vigoarea acestora.Fiind personaj secundar scriitorul nici nu insista asupra lui pentru a o face cu adevarat memorabila.Ea e doar „o monstra” care ilustreaza epoca cu infruntarile ei de ambitii politice.

Dintre personajele romanului mai amintim fetele bisericesti cu numele Sofranic si Ioanikie care se remarca doar prin fanatismul lor bagumilic.Aventurierul Dalmassio a fost inventat doar pentru a rostii o idee draga a autorului (vezi supra).Acestia si altii sunt doar semne ale unei lumi tulburi, neasezate.

In comparatie cu *Trilogia Chinuitii nemuririi* de data aceasta Victor Papilian nu mai are puterea portretistica.In parte se poate justifica prin caracterul specific al romanului.Cu toata reusita si Bogdan si Pater Dominic sunt doar idei,

Spuneam la inceputul acestui studiu ca romanului ii lipseste aventurosul.Asta nu inseamna ca ii lipseste epicitatea.Narativitatea rezulta din derularea ideilor.Victor Papilian isi construiește romanul pe un ax spatio-temporal care este **drumul**.Din diferite cauze si diferite scopuri toate personajele calatoresc intr-un spatiu, altul decat cel natal-evident in afara de romani.In acest spatiu in care se intalnesc atatia straini se fac insertii temporale-in trecut prin urmele Romei cezarilor in spatiu romanesc si in viitor prin predictii.In „pauzele” dintre dialogul de idei in textul romanului apar mici

episoade evenimentiale. Aceste „pauze” prilejuiesc scriitorului realizarea unor descriții și tablouri de epocă. Din prima categorie fac parte spre exemplu: tablourile de natură văzută prin ochii lui Eminescu și Sadoveanu. Un tablou de epocă-epocă feudală- este investirea de cavaler a tânărului Aldea de către Voievodul Bogdan. Scena respectivă este simbolică deoarece exprimă un gest de independență a lui Bogdan față de regele de la Buda; să mai reținem că în multe descrieri de interioare sau alte episoade romancierul își ia sugestii din pictura Renasterii și Postrenasterii. Romanul **Bogdan infidelul** prin caracterul său ideologic se încadrează într-o tradiție ce începe cu Eminescu și ajunge la Sadoveanu. Desigur că romanul lui Victor Papilian nu se ridică la valoarea de mit și parabolă precum *Creanga de aur*, ori la nivelul epopeic din *Frații Jderi* dar se apropie prin structura baladescă și construcția de idei de alte opere sadoveniene. **Bogdan infidelul** ilustrează, printr-o realizare ce depășește bine media preocuparea scriitorului de a da sens de filozofie politică și de spirit religios unor momente importante din istoria romanilor. Scriitorul creează un fundal de epocă de largă cuprindere geo-politică pe care apoi proiectează momentul românesc . Fiul al Transilvaniei prin adopție, Victor Papilian, prin **Bogdan infidelul**, este un descendent al Școlii Ardelene.

Ionel Popa